

ПРОФІЛАКТИЧНИЙ ВПЛИВ СІМ'Ї ТА ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НА ПІДЛІТКІВ-ДЕЛІНКВЕНТІВ

PREVENTIVE INFLUENCE OF THE SCHOOL AND FAMILY ON THE TEENS-DELINQUENT

У статті розглядаються особливості соціально-педагогічної взаємодії соціальних інституцій у профілактиці делінквентної поведінки підлітків. Висвітлюються основні характерні особливості кожної з означених соціальних інституцій для здійснення профілактики делінквентної поведінки підлітків, з'ясовуються основні напрями їхньої взаємодії.

Ключові слова: соціальні інституції, соціально-педагогічна взаємодія, профілактика злочинів, делінквентна поведінка, підлітки-делінквенти, перевиховання, сім'я, загальноосвітні навчальні заклади.

В статье рассматриваются особенности социально-педагогического взаимодействия социальных институций в профилактике делинквентного поведения подростков. Освещаются основные характерные особенности каждой из обозначенных соци-

альных институций для осуществления профилактики делинквентного поведения подростков, выясняются основные направления их взаимодействия.

Ключевые слова: социальные институции, социально-педагогическое взаимодействие, профилактика преступлений, делинквентное поведение, подростки-делинквенты, перевоспитание, семья, общеобразовательные учебные заведения.

The article analyzes the peculiarities of socio-pedagogical interaction of the social institutions in prevention of the delinquent behavior of teenagers. The purpose of the research is to give the reader the main phases, trends and forms of the interaction of the social institutions in prevention of the delinquent behavior of teens.

Key words: social institutions, socio-pedagogical interaction, prevention of crime, delinquent behavior, delinquent teenagers, family, schools.

УДК 37.013.42:376.58

Богомолова М.Ю.,

к. пед. н., викладач кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та соціології
Херсонський державний університет

Постановка проблеми. В умовах сучасного українського суспільства постає необхідність розв'язання складної багатогранної проблеми, а саме – розкриття сутності профілактичного впливу сім'ї та загальноосвітніх навчальних закладів на підлітків-делінквентів, що, у свою чергу, передбачає визначення та аналіз дефініцій «соціальна інституція», «взаємодія» та «профілактичний вплив».

Аналіз останніх досліджень. Серед сучасних наукових досліджень особливий інтерес становлять роботи таких авторів, як В. Афанасьєва (соціально-педагогічна профілактика девіантної поведінки підлітків у діяльності загальноосвітньої школи), А. Макаренко (соціально-педагогічна профілактика девіацій соціального здоров'я учнів загальноосвітньої школи-інтернату), С. Омельченко (теоретичні та методичні основи взаємодії соціальних інститутів суспільства у формуванні здорового способу життя учнів загальноосвітніх навчальних закладів).

Метою статті є висвітлення основних особливостей соціально-педагогічної взаємодії сім'ї, загальноосвітніх навчальних закладів у профілактиці делінквентної поведінки підлітків.

Виклад основного матеріалу дослідження. У контексті нашого дослідження важливим є розуміння поняття «взаємодія».

На нашу думку, соціально-педагогічна взаємодія соціальних інституцій – взає-

мозумовлений скоординований комплекс форм, методів та засобів, здійснення профілактичних впливів на підлітків-делінквентів, які використовують з метою профілактики делінквентної поведінки.

На основі зазначеного вище можемо сформулювати таке визначення поняття «соціальні інституції». Соціальні інституції – це організовані об'єднання людей, які виконують визначені соціально-значущі функції, що забезпечують спільне досягнення цілей на основі виконуваних їх членами своїх соціальних ролей, заданих соціальних цінностей, норм та зразків поведінки. Соціальні інституції відрізняються за типом потреб та інтересів вирішуваних ними проблем.

Для здійснення профілактики делінквентної поведінки підлітків виділяємо дві найважливіші соціальні інституції – сім'ю та загальноосвітні навчальні заклади. Визначимо основні характерні особливості кожної з них.

Для діяльності неблагополучної сім'ї (неповна сім'я, батьки-п'яниці, наркомани, аморальний спосіб життя) характерні прояви таких негативних чинників, як соціальна безвідповідальність за виховання дітей, психолого-педагогічна неграмотність, негативні приклади моральної поведінки для соціального успадкування, відсутність доброти, сімейного затишку, любові до дітей, прояви насильства, жорстокості, відсутність системи вимог, брак істинного батьківського авторитету, матеріальні нестатки [1, с. 44].

Діяльність «благополучної» сім'ї (є батько й мати, які працюють, освічені, інтелектуально розвинені, належний матеріальний достаток) також певною мірою може негативно впливати на особистість дитини, сприяти виникненню значних помилок у її життєдіяльності. І в такій сім'ї можна спостерігати негативні чинники: низька психолого-педагогічна культура; створення для дітей «парникових» умов для розвитку, що веде до ослаблення особистості; матеріальне перенасичення; всездозволеність, відсутність системи вимог і контролю; прояви елементів фальшивого авторитету.

Що ж стосується ставлення підлітків-делінквентів до своїх батьків, то в багатьох випадках це байдужість, рідше – негативне ставлення до одного з них, а іноді й до обох. Якщо в молодшому шкільному віці подібне явище досить рідкісне, то в підлітковому віці натрапляємо на нього досить часто.

Делінквентна поведінка підлітків викликана насамперед нестачею ніжної турботи і прив'язаності одного чи обох батьків. Фрустрація прив'язаності підлітка-делінквента до власних батьків приводить до виникнення в нього постійного почуття ворожості, а подекуди й ненависті.

Схарактеризуємо наступну виділену нами соціальну інституцію – загальноосвітній навчальний заклад.

Діяльність загальноосвітніх навчальних закладів не завжди створює оптимальні умови для розвитку особистості. Значну увагу звертаємо на спостереження за навчальною діяльністю підлітків-делінквентів, оскільки навчальна діяльність є домінуючим видом діяльності особистості в підлітковому віці. Від того, як підліток встигає в загальноосвітньому навчальному закладі, багато в чому залежить його емоційне благополуччя і задоволеність своїм положенням учня. Саме в процесі навчальної діяльності формується характер взаємин підлітка-делінквента з однокласниками, учителями, батьками, виникають найбільш значущі емоційні переживання, з'являються найбільш дієві мотиви поведінки [2, с. 112].

У тому разі, коли процес виховання підлітків у загальноосвітніх навчальних закладах не відбувся належним чином, доводиться застосовувати процес перевиховання.

Перевиховання ґрунтується на загальних принципах виховання. Але в

роботі з підлітками-делінквентами варто наголосити на тих, які впливають із соціально-психологічних особливостей цих дітей. У контексті нашого дослідження можемо виділити такі принципи: зв'язок перевиховання із цікавою продуктивною працею; організація дитячого колективу, який здійснював би позитивний вплив на підлітків-делінквентів; органічне поєднання поваги до підлітків-делінквентів із прийнятою системою вимог; єдність і систематичність педагогічних впливів на підлітків-делінквентів; індивідуальний підхід; гуманне ставлення до підлітків-делінквентів у процесі перевиховання, виходячи з педагогічного постулату: ці діти «важкі», бо їм важко подолати ті чи ті соціальні труднощі; з іншого боку, значні відхилення підлітків-делінквентів від моральних норм поведінки – своєрідне моральне захворювання, а тому й ставлення до таких дітей має бути адекватним; об'єктивне ставлення до підлітків-делінквентів; педагогічний вплив на підлітків-делінквентів здійснюється в неафективному стані педагога; випереджальне виховання позитивних якостей у підлітків-делінквентів. У деяких випадках виникає необхідність «примусового» перевиховання, яке здійснюється в спеціальних закладах закритого типу, де поряд із загальними способами, методами та засобами виховання використовують спеціальні засоби соціально-педагогічного впливу і створюють особливий педагогічний режим [5, с. 46].

Отже, особливістю загальноосвітнього навчального закладу як соціальної інституції у профілактиці делінквентної поведінки підлітків є те, що профілактичну роботу здійснюють шляхом добору комплексних форм та методів, спрямованих на різнобічний контингент учнів – підлітків як із благополучних, так і з матеріально незабезпечених, педагогічно занедбаних, асоціальних сімей. Необхідно зазначити, що не завжди соціальний педагог загальноосвітнього навчального закладу в змозі професійно висвітлити правові питання. Проте повною мірою цей спеціаліст може здійснювати постійний соціальний контроль підлітків, схильних до девіантної та делінквентної поведінки, осіб, які скоїли правопорушення, осіб із неблагополучних сімей та одночасно проводити відповідну роботу з ними.

Визначивши найважливіші поняття «соціальна інституція», «соціально-педа-

гогічна взаємодія» і схарактеризувавши основні характерні особливості кожної з обраних нами для здійснення профілактики делінквентної поведінки підлітків соціальних інституцій, переходимо до з'ясування особливостей їхніх основних особливостей взаємодії.

Практика переконує, що профілактика делінквентної поведінки підлітків у загальноосвітніх навчальних закладах справді вимагає спільних скоординованих дій, з одного боку, кримінальної міліції у справах дітей, а з іншого – сім'ї та загальноосвітніх навчальних закладів.

У роботі з підлітками-делінквентами нерідко трапляються досить складні випадки своєрідного «морального захворювання». У такому разі доводиться вдаватися до педагогічного консилиуму, який передбачає всебічний аналіз причин, що призвели до труднощів у життєдіяльності підлітків-делінквентів, аналіз особливостей поведінки і визначення шляхів та засобів профілактики делінквентної поведінки [3, с. 57].

Отже, профілактику делінквентної поведінки підлітків розуміємо як процес, що знижує, обмежує, ліквідує явища, породжені злочинністю.

У процесі профілактики делінквентної поведінки підлітків важливого значення набувають попереджувальні заходи, які запобігали б масовій появі підлітків з делінквентною поведінкою.

Соціальний педагог повинен уміти організувати взаємодію педагогічного колективу, батьків, громадських об'єднань та організацій, служб соціального захисту, медичних установ, профспілок щодо виховання, оздоровлення, здійснення соціального патронажу, профілактичної роботи та соціальної реабілітації підлітків-делінквентів [4, с. 89].

Висновки з дослідження і перспективи подальших пошуків у даному науковому напрямі. Отже, теоретичний аналіз дефініцій соціальних інституцій, взаємодії, сім'ї, загальноосвітніх навчальних закладів дає змогу зробити низку висновків: аналіз сутності й

основних характеристик видів соціальних інституцій згідно з темою нашої статті дав змогу виокремити основні з них, за допомогою взаємодії яких здійснюється профілактичний вплив на підлітків-делінквентів, – сім'ю та загальноосвітні навчальні заклади.

У нашому розумінні соціально-педагогічна взаємодія забезпечується взаємозумовленим впливом соціальних інституцій, що сприяє ефективній реалізації механізму моральної нормативної регуляції підлітків-делінквентів, тобто здійсненню профілактичної роботи.

Отже, соціально-педагогічна взаємодія сім'ї та загальноосвітніх навчальних закладів є складним процесом взаємозумовленого впливу цих соціальних інституцій одна на одну, результатом якого є профілактика делінквентної поведінки підлітків.

Стаття не претендує на всебічний і вичерпний аналіз складної і багатогранної проблеми взаємодії соціальних інституцій із профілактики делінквентної поведінки підлітків. Подальшої розробки потребують питання дослідження процесу формування позитивних мотивів поведінки підлітків, необхідних для здійснення профілактичної роботи.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Капелюк В. В. Технологія педагогічної взаємодії школи і батьків у вихованні підлітка в одностітних сім'ях : методичний посібник / В. В. Капелюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2006. – 99 с.
2. Козубовська І. В. Професійна підготовка фахівців у галузі соціальної роботи / І. В. Козубовська, О. П. Пічкарь // Соціально-педагогічні проблеми підготовки фахівців у вищих навчальних закладах : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (25–26 лютого 2003 р., м. Ужгород). – Ужгород : Мистецька лінія, 2003. – С. 111–115.
3. Мілютіна К. Форми психокорекційного впливу / К. Мілютіна. – К. : Главник, 2007. – 144 с.
4. Моїсеєнко К. Професійна діяльність соціального педагога : метод. посіб. / К. Моїсеєнко. – К. : Шкільний світ, 2009. – 120 с.
5. Фіцула М. М. Педагогічні проблеми перевиховання учнів / М. М. Фіцула. – Тернопіль : Навчальна книга, 1993. – 111 с.